

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора

Семеног Олени Миколаївни про дисертацію

КИРИЧЕНКО ВІТИ ГРИГОРІВНИ

«Підготовка майбутнього вчителя-філолога

до організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільської школи

на засадах українознавства»,

що подана на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук

за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Актуальність обраної теми

Тема рецензованого дослідження є актуальною на соціально-культурному, законодавчому, теоретичному, професійно-практичному рівнях. Потреба удосконалення підготовки майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства надзвичайно важлива.

Культурно-дозвіллева діяльність, організована вчителем, котрий глибоко усвідомлює цінності українознавства (Людина, Батькіщина, Дитина, Учитель, Праця, Культура, Патріотизм), необхідність по-громадянському ставитися до власної держави, досягає мети, коли вихованець, який на сьогодні часто занурений у світ гаджетів, має можливість виразніше відчутти «живе» рідне слово, розвинути природні можливості, отримувати естетичне задоволення від взаємодії із національними традиціями, що активізують розвиток творчого потенціалу особистості. Сільська школа, за визначенням С.Захаренка, «маленька держава, в якій учнів не готують до майбутнього життя, воно пульсує у буднях – не рафіноване сторінками підручників, а справжнє, тривожне, суперечливе), є благодатною базою для організації культурного дозвілля молодого покоління, наповненого суспільно корисною діяльністю; в умовах села більш повною мірою «реалізується принцип антеїзму» (В.Кириченко).

В.Кириченко дослідила актуальну проблему на законодавчому рівні; врахувала положення законів України «Про освіту» (2017), «Про вищу освіту» (2014), Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті (2002), Концепції «Нова українська школа» (2016), Концепції розвитку педагогічної освіти (2018), Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді (2015). У роботі дослідниця дотримується освітньо-кваліфікаційних вимог щодо підготовки вчителів філологічних спеціальностей.

Зв'язок дисертації із галузевими науковими програмами

Дисертацію виконано відповідно до наукових досліджень кафедри української літератури, українознавства та методик їх навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини «Удосконалення змісту підготовки учителів української мови та літератури на засадах етнокультурних традицій українців», «Професійна підготовка майбутніх учителів-словесників на засадах українознавства», що також підтверджує її актуальність. Тему дисертації затверджено вченою радою Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (протокол № 3 від 17.10.2011 р.) й узгоджено на засіданні Міжвідомчої ради з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології (протокол № 4 від 24.04.2012 р.).

Наукова новизна одержаних результатів, їх значення для науки й освітньої практики

В.Кириченко здійснила цілісне дослідження проблеми підготовки майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілдової діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства.

Уперше розроблено, теоретично обґрунтовано модель підготовки підготовки майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілдової діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства на

першому (бакалаврському) рівні вищої педагогічної освіти, що охоплює взаємопов'язані блоки: теоретико-методологічний (мета, наукові підходи (синергетичний, аксіологічний, особистісно-діяльнісний, компетентнісний), принципи), змістово-процесуальний (етапи, зміст, форми, методи); оцінно-результативний (критерії, показники, діагностувальний інструментарій, рівні готовності, результат); обґрунтовано педагогічні умови підготовки майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілдової діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства, з-поміж яких - цілеспрямована мотивація до вивчення особливостей організації культурно-дозвілдової діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства; оволодіння теоретичними знаннями про сутність, зміст культурно-дозвілдової діяльності та методику її проведення в сільській школі на засадах українознавства; удосконалення практичних умінь і навичок організації культурно-дозвілдової діяльності, та експериментально перевірено їх вплив на рівень сформованості готовності майбутніх учителів-філологів до організації культурно-дозвілдової діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства.

Уточнено критерії (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, практично-діяльнісний) та рівні (високий, середній, низький) готовності майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілдової діяльності учнів сільських шкіл на засадах українознавства; сутність ключових понять дослідження «підготовка майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілдової діяльності учнів сільських шкіл на засадах українознавства», «готовність майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілдової діяльності учнів сільських шкіл на засадах українознавства», «культурне дозвілля», «культурно-дозвіллова діяльність учнів сільської школи», «сільська школа».

Удосконалено навчально-методичне забезпечення підготовки майбутніх учителів-філологів до організації культурно-дозвілдової діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства.

Подальшого розвитку набули зміст, форми, методи організації освітнього процесу, спрямованого на формування готовності майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілдової діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає в розробці та впровадженні в освітній процес закладів вищої освіти методики підготовки майбутніх учителів-філологів до організації культурно-дозвілдової діяльності учнів сільських шкіл на засадах українознавства. У процес професійної підготовки майбутніх учителів-філологів упроваджено оновлені дослідницькими матеріалами українознавчого змісту та культурного дозвілля учнівської молоді сільської школи навчальні програми дисциплін мовно-літературного, українознавчого циклів, навчальних та педагогічних практик, наукових проєктів студентів, посібники «Методика організації культурно-дозвілдової діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства», «Практикум з формування системи культурних цінностей у студентів-філологів у процесі їх підготовки до організації культурно-дозвілдової діяльності в школі».

Результати дослідження можуть бути використані в системі професійної підготовки майбутніх учителів філологічних спеціальностей, у професійному розвитку і саморозвитку майбутніх учителів, у практиці роботи вчителів-словесників у закладах загальної середньої освіти, в системі підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

Структура, оцінка змісту та завершеності дисертації

Актуальність досліджуваної проблеми одержали в дисертації належне обґрунтування, аргументацію і конкретизацію у коректно сформульованій меті, об'єкті, предметі та 5 завданнях, що виконані поетапно, на вагомій джерельній та експериментальній базі (3 заклади вищої педагогічної освіти).

Структура дисертації та обсяг відповідає вимогам МОН України щодо кандидатських дисертацій. Структурні компоненти дослідження (анотації

українською та англійською мовами, вступ, 3 розділи, висновки до розділів, загальні висновки, список використаних джерел (376 найменувань, із них – 20 іноземною мовою) взаємопов'язані і в цілому розкривають розв'язання поставлених 5 завдань. Таблиці, рисунки, додатки загалом унаочнюють виконане дослідження. Повний обсяг дисертації становить 342 сторінки, з них 214 сторінок – це основний текст.

У вступі на основі аналізу нормативних документів, наукових досліджень обґрунтовано актуальність дослідження, визначено суперечності; визначено мету, об'єкт, предмет, завдання, сформульовано гіпотезу, методи дослідження; вказано на зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; подано інформацію про результати наукового пошуку та відомості щодо його апробації; обсяг і структуру дослідження; охарактеризовано новизну, теоретичне і практичне значення дослідження.

У першому розділі *«Теоретичні основи підготовки майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства»* виявлено стан розробленості означеної проблеми, схарактеризовано поняттєвий апарат дослідження.

Дослідницею здійснено ґрунтовний аналіз наукових джерел з різних аспектів означеної проблеми: «дозвілля», «дитяче дозвілля», «культурне організоване дозвілля», «дозвілєва діяльність», «культура вільного часу», психолого-педагогічні аспекти дозвілля, його роль у розвитку й самореалізації особистості; професійна підготовка майбутнього вчителя, вчителя-філолога до виховної роботи, у т.ч. на засадах етнопедагогіки; підготовка майбутнього вчителя-філолога до українознавчої роботи в школі; підготовка майбутніх педагогів до організації культурно-дозвілєвої роботи, в т.ч. у сільській школі. Охарактеризовано праці з українознавчої освіти фахівців науково-дослідної лабораторії *«Проблеми підготовки майбутніх учителів-філологів до українознавчої роботи в школі»* професора Н.Сивачук.

Розкрито сутність культурного дозвілля як вільного від роботи часу, наповненого індивідуальною або колективною творчою діяльністю, що базується на культурному досвіді народу; зміст і значення культурно-

дозвіллевої діяльності учнів на засадах українознавства відповідно до запитів освіти; окреслено специфіку українознавства як цілісної системи знань про Україну та світове українство. Охарактеризовано зміст поняття «сільська школа», що є осередком для навчання, виховання та всебічного розвитку особистості, формування національної самосвідомості, кращих моральних чеснот та суспільно-соціальної активності молодого покоління; «новий тип сільського вчителя», якому, за В.Кузем, крім класичних, мають бути властиві й такі риси, як «еталонність» серед сільського населення; індивідуальний стиль діяльності; почуття власної гідності, такт; педагогічний оптимізм, авторитетність; суспільно-соціальна активність.

Доведено, що організація культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільських шкіл на засадах українознавства є невід'ємним складником освітнього процесу, що сприяє формуванню молоді як національно свідомих громадян-патріотів.

На підставі аналізу вище зазначених понять, аналізу педагогічної, психологічної літератури дослідницею подано уточнене визначення сутності ключових понять «підготовка майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільських шкіл на засадах українознавства», «готовність майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільських шкіл на засадах українознавства», які отримують більш детальний розгляд у другому та третьому розділах дослідження.

Аналіз дисертації засвідчує, що підготовку майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства авторкою представлено також як спеціально організований, компетентнісно орієнтований освітній процес, що відбувається з урахуванням низки наукових підходів, професійних та особистісних чинників, взаємопов'язаних дій викладачів, студентів, учителів, а його результатом є позитивна динаміка у формуванні означеної вище готовності, нового якісного стану, що забезпечує ефективне вирішення учителем професійних завдань з формування особистостей школярів як активних громадян України.

У другому розділі «Діагностика процесу підготовки майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства» проаналізовано стан підготовки майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності в сільській школі на засадах українознавства; уточнено критерії, показники, схарактеризовано рівні готовності майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства; подано організацію дослідно-експериментальної роботи, методику проведення констатувального етапу.

На основі вивчення навчальних планів закладів вищої педагогічної освіти, змісту робочих програм фахових дисциплін, педагогічної, фольклорної і діалектологічної практик В.Кириченко робить висновок про необхідність оновлення дослідницькими матеріалами українознавчого змісту, культурного дозвілля учнівської молоді сільської школи навчальних програм дисциплін мовно-літературного, українознавчого циклів, навчальних та педагогічної практик, студентської науково-дослідної роботи.

На основі вивчення психологічних, педагогічних джерел, аналізу сучасного стану проблеми у практичній діяльності закладів вищої педагогічної освіти загалом розкрито критерії і показники рівнів готовності майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільських шкіл на засадах українознавства: високий, середній, низький. Для мотиваційно-ціннісного критерію обрано, зокрема, такі показники, як розуміння цінності, важливості і необхідності проведення культурно-дозвілєвої діяльності учнів на засадах українознавства в сільській школі; когнітивний критерій представлений, зокрема, показниками: сформованість знань української мови, літератури, українознавства, основних психолого-педагогічних методів та прийомів здійснювати культурно-дозвілєву роботу; практично-діяльнісний критерій охоплює, зокрема, і такі показники, як рівень сформованості фахових умінь організації і проведення культурно-дозвілєвої діяльності з урахуванням вікових, психологічних та культурних потреб учня сільської школи.

Різними формами діагностики (анкетування, тестування, проєктивні методики та ін.) на етапі констатувального експерименту виявлено переважно низький і середній рівні готовності майбутніх учителів філологічних спеціальностей до організації культурно-дозвілдової діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства, що проявляється у розв'язуванні мінімальної кількості завдань і не сприяє формуванню особистості учителя як організатора культурно-дозвілдової діяльності учнів.

У третьому розділі *«Теоретико-методичне забезпечення підготовки майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілдової діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства»* розроблено модель, обґрунтовано педагогічні умови підготовки майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілдової діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства; розкрито методику проведення формувального етапу експерименту, що передбачав апробацію моделі й експериментальну перевірку педагогічних умов підготовки майбутніх учителів-філологів до організації культурно-дозвілдової діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства; здійснено аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи.

Запропонована модель відображає зовнішні і внутрішні чинники, що впливають на реалізацію завдань, які стоять перед закладами вищої педагогічної освіти з підготовки майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілдової діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства, враховує положення синергетичного, аксіологічного, особистісно-діяльнісного, компетентнісного підходів, принципи свідомості й активності, доступності, систематичності й послідовності, науковості, зв'язку теорії з практикою, системності та цілісності елементів підготовки студентів до здійснення професійної діяльності, цілеспрямованості, цілісного впливу навчальних дисциплін на наукову підготовку студентів, надання професійного спрямування всім навчальним дисциплінам, що сприяють підготовці майбутніх фахівців та ін.; містить три взаємопов'язані структурні блоки (методологічно-цільовий, змістово-процесуальний та результативний),

реалізується поетапно (підготовчий, мотиваційний, змістово-практичний етапи), а результатом її реалізації, як показує дослідно-експериментальна робота (п.3.3), є позитивна динаміка у зростанні кількості студентів експериментальних груп з високим рівнем готовності до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства, що забезпечує ефективне вирішення під час педагогічної практики.

Період дослідження з 2014 по 2019 рр., різноманітний комплекс методів дослідження, власний досвід викладання в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини дозволили В.Кириченко обґрунтувати організаційно-педагогічні умови підготовки майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства, за яких більш успішно, як показує аналіз дослідно-експериментальної роботи (п. 3.3), здійснюється формування окресленої вище готовності. Обґрунтування здійснено з урахуванням специфіки профільної діяльності вчителів-філологів, концептуальних засад теорії особистісно орієнтованого, компетентнісного навчання, розвитку когнітивно-творчого потенціалу особистості.

Оновлення змісту й організаційних форм занять із фахових дисциплін, позааудиторної роботи, навчальних та педагогічних практик, інтерактивних технологій загалом посприяли формуванню мотивації майбутніх учителів-філологів вивчати особливості організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства. Підвищенню рівня когнітивної та практично-діяльнісної готовності сприяла дієва участь студентів у роботі фольклорних, літературних об'єднань, танцювального театру, в безпосередній організації та проведенні українознавчих вистав, конференцій, екскурсій, експедицій, виставок, конкурсів українознавчого спрямування. Ефективність педагогічних умов забезпечувалась авторськими дослідницькими матеріалами з методики організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства. Для обробки

емпіричних даних використовувалися методи математичної статистики з використанням t-критерію Стюдента, критерію Пірсона.

Аналіз формувального експерименту засвідчив не лише кількісні, а й якісні позитивні зміни в рівнях готовності майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільських шкіл на засадах українознавства за кожним із критеріїв. Респонденти з досконалим рівнем відзначалися стійкими мотивами, потребами, стійким інтересом до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільських шкіл на засадах українознавства; активізували партнерську взаємодію; вирізнялися сформованістю фахових знань, умінь як складників фахової компетентності вчителя як організатора культурно-дозвілєвої діяльності.

Дисертантка розв'язує поставлені завдання, здійснює теоретичні і практичні узагальнення, висновки, пропозиції і рекомендації і досягає мети.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій забезпечується логікою подання поняттєвого апарату дослідження: об'єкта, предмета, мети, послідовним розв'язанням п'яти поставлених завдань, репрезентативністю джерельної бази, апробацією результатів, висновками та рекомендаціями, додатками до дисертації. Достовірність результатів забезпечено опорою на ідеї системного, особистісно-діяльнісного, компетентнісного підходів для досягнення цілісності процесу підготовки майбутніх учителів-філологів до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства, використанням комплексу взаємодоповнюваних дослідницьких методів, зокрема *теоретичних* (аналіз наукових джерел, узагальнення, систематизація, порівняльний аналіз, моделювання); *емпіричних* (анкетування, тестування, бесіди, педагогічне спостереження; педагогічний експеримент); *методів математичної статистики* (обробка експериментальних даних, їх кількісний та якісний аналіз для встановлення їх достовірності) для з'ясування результативності

моделі і педагогічних умов. Результати проведеного дослідження упроваджено в освітній процес Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського.

Дисертаційна робота містить нові наукові положення, які сприяють підвищенню якості професійної підготовки вчителів філологічних дисциплін у контексті посилення вимог до професіоналізму педагогів в умовах реалізації «Нової української школи».

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих працях, апробація дослідження.

Зміст, наукові положення дисертації висвітлено у двадцяти одноосібних публікаціях В.Кириченко, зокрема п'ять статей відображають основні наукові результати, одна з них подана в зарубіжному фаховому виданні, сім статей мають апробаційний характер, є також два посібники. Результати дослідження апробовано на 7 міжнародних, 2 всеукраїнських, 1 регіональній конференціях.

Ідентичність змісту автореферату й основних положень дисертації

Автореферат відображає зміст і висновки дослідження.

Зауваження і побажання

Позитивно оцінюємо зміст виконаної дисертаційної роботи, наукове і практичне значення отриманих здобувачкою результатів, водночас вважаємо за необхідне висловити деякі зауваження і побажання щодо її вдосконалення.

1. Варто було піднести на вищий рівень методологічне обґрунтування актуальної проблеми організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства.

2. У розділі 1, характеризуючи праці з українознавчої освіти фахівців науково-дослідної лабораторії «Проблеми підготовки майбутніх учителів-філологів до українознавчої роботи в школі» професора Н.Сивачук, варто було чіткіше виокремити оригінальність власного дослідження.

3. Ключові поняття дослідження загалом розкриті, водночас бажано було подати більш детальну характеристику таких ключових слів, як «готовність майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілдової діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства» (важливо чіткіше визначити такі складники, як мовнокомунікативні, інформаційно-технологічні, проєктувальні уміння); «організація» (доцільно окреслити мету, завдання, педагогічний досвід організації вчителями-філологами культурно-дозвілдової діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства); «фахові компетентності вчителя-філолога як організатора культурно-дозвілдової роботи учнів сільської школи» (визначити складники).

4. Обґрунтовуючи модель підготовки майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілдової діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства, дисертантка виокремлює низку загальнодидактичних та специфічних принципів. На наш погляд, бажано було б більш чітко окреслити сутність названих принципів. Доцільно також увиразнити змістове наповнення оцінно-результативного блоку моделі, чіткіше подати характеристику критеріїв, показників, рівнів, діагностувальний інструментарій оцінювання сформованості рівнів готовності майбутнього вчителя-філолога за кожним показником критеріїв.

5. Варто було деталізувати методи дослідження, діагностичні методики, які дали змогу виявити ефективність запропонованих педагогічних умов підготовки майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілдової діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства, коректніше охарактеризувати механізм поетапної реалізації педагогічних умов в освітньому процесі.

6. Доцільними є запропоновані авторкою інноваційні технології навчання в освітньому процесі, поряд із цим важливо було увиразнити місце педагогічної практики у формуванні практично-діяльної готовності майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілдової діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства

Висловлені зауваження і побажання не є принциповими і не впливають на загальний позитивний рівень кандидатської дисертації.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Рецензована дисертація є самостійною, структурно завершеною працею, в якій здійснено комплексне вирішення актуального наукового завдання з теорії і методики професійної освіти, що полягало в обґрунтуванні та експериментальній перевірці педагогічних умов підготовки майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства, має важливе соціально-культурне значення і загалом є суттєвим для теорії і практики розвитку професіоналізму педагогів.

Дисертація «Підготовка майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства» відповідає паспорту спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти, вимогам пп. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів та присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. №567 зі змінами, внесеними Постановами КМУ від 19.08.2015 р. № 656 та 30.12.2015 р. № 1159.

Кириченко Віта Григорівна заслуговує присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент,
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри української мови і літератури
Сумського державного
педагогічного університету
імені А.С.Макаренка

Семенов О.М.

Підпис офіційного опонента
Семенов О.М. засвідчує ректор
Сумського державного
педагогічного університету
імені А.С.Макаренка, професор

Лянной Ю.О.